

De strijd om het verhaal

Waarom correctie rond de Bijlmervliegramp zo hardnekkig blijft

De Bijlmervliegramp van 4 oktober 1992 is allang voorbij. Het ongeval zelf is technisch onderzocht, gedocumenteerd en gereconstrueerd. Maar het verhaal van die ramp is nooit tot rust gekomen. Niet omdat de feiten ontbreken, maar omdat het verhaal dat over die feiten is ontstaan, zich heeft vastgezet — en zich nauwelijks nog laat corrigeren.

Wie vandaag probeert om dat verhaal te herijken op basis van controleerbare gegevens, merkt dat hij niet alleen met feiten werkt, maar zich begeeft in een veld van overtuigingen. En daar gelden andere regels.

Mijn website maakt dat zichtbaar. Niet door stelling te nemen, maar door systematisch te laten zien wat er feitelijk bekend is, hoe inzichten zich hebben ontwikkeld en waar interpretaties zijn gaan afwijken van wat aantoonbaar is. Juist die aanpak — feitelijk, controleerbaar, gedocumenteerd — legt ook bloot waarom correctie zo moeilijk is.

De geboorte van een verhaal dat niet meer verdwijnt

In de eerste dagen na de ramp is er geen helderheid. Er is fragmentarische informatie: radarbeelden, voorlopige DFDR-data, ooggetuigen, eerste duidingen. Die gegevens zijn per definitie onvolledig.

Toch ontstaat er vrijwel onmiddellijk een verhaal.

Dat is begrijpelijk. De druk is groot. Media willen duiden, politiek stelt vragen, het publiek wil begrijpen. In die dynamiek wordt voorlopige informatie al snel gepresenteerd als betekenisvolle werkelijkheid.

Maar wat tijdelijk is bedoeld, wordt al snel blijvend geïnterpreteerd.

De “waarheid van het moment” verandert ongemerkt in een referentiepunt. Wat later wordt gecorrigeerd, blijft toch hangen. Wat eerder onzeker was, krijgt de status van iets dat “ooit zo is vastgesteld”.

Daar wordt het fundament gelegd voor narratieven die zich vervolgens moeilijk laten verplaatsen.

Van journalistieke duiding naar ingesleten overtuiging

Zodra een verhaal eenmaal is gepubliceerd, begint het te werken.

Het wordt herhaald, geciteerd, besproken. Het krijgt een eigen leven. Niet omdat het volledig is, maar omdat het bestaat. En wat bestaat, wordt gebruikt.

Daarmee verschuift de rol van de journalistiek. Van duiding in een onzekere fase naar bron van een verhaal dat zich stabiliseert (In het kamp van dagblad Trouw: verhaallijn =

er is nog zoveel onduidelijk, er worden zaken achtergehouden, de overheid is niet te vertrouwen).

En precies daar ontstaat het probleem.

Want wanneer later blijkt dat:

- data anders geïnterpreteerd moeten worden
- tijdlijnen gecorrigeerd moeten worden
- technische informatie eerdere aannames uitsluiten

dan zou het verhaal moeten worden herzien.

Maar dat gebeurt in een aantal gevallen (specifiek bij dagblad Trouw en bij de presentatie van *Going Down* in 1994) nauwelijks.

Niet omdat het niet kan, maar omdat het niet gebeurt.

Correctie als asymmetrische strijd

Het hoofdstuk over correctie op de website laat zien dat het corrigeren van een narratief geen neutraal proces is. Het is een ongelijke strijd.

Het oorspronkelijke verhaal, of de gekozen verhaallijn, heeft alle voordelen:

- het is eenvoudig
- het is al bekend
- het wordt herkend

De correctie daarentegen:

- is complex
- vraagt uitleg
- botst met wat men al denkt te weten

Voor elke correctie moet ruimte worden gemaakt. Voor elke nuance moet opnieuw worden begonnen.

Het is een proces waarin letterlijk over elke centimeter verduidelijking moet worden gevochten. Zoals in een parlementaire enquête.

Niet omdat de feiten zwak zijn, maar omdat zij moeten doordringen in een omgeving waarin overtuigingen al vastliggen.

Wie denkt dat feiten vanzelf hun weg vinden, onderschat de kracht van een eenmaal gevestigd verhaal.

Het kantelpunt: van feiten naar overtuigingen

Er komt een moment waarop de discussie niet meer over feiten gaat.

Dat moment herken je aan de taal. Niet langer wordt gezegd:

- “de gegevens laten zien dat...”

maar:

- “ik denk daar anders over”
- “wij zijn het niet eens”

Op dat moment is de discussie verschoven van verifieerbare werkelijkheid naar persoonlijke overtuiging.

En daar eindigt de invloed van feiten.

Niet omdat ze onjuist zijn, maar omdat ze niet langer beslissend zijn.

De ongemakkelijke rol van de journalistiek

Onderzoeksjournalistiek beroept zich op waarheidsvinding. Op kritisch onderzoek, op het doorbreken van aannames, op het corrigeren van onjuistheden.

Maar in het dossier van de Bijlmervliegramp lijkt dat mechanisme te stikken op het moment dat correctie naar binnen moet worden gericht.

Zelfcorrectie — het publiekelijk herzien van eerdere conclusies op basis van alle feiten en rapporten — is na 2022 (Rampvlucht) geen zichtbaar onderdeel meer van het proces.

Zelfs wanneer:

- Goede analyses beschikbaar zijn
- bestaande aannames aantoonbaar niet houdbaar blijken
- bronnen opnieuw toegankelijk zijn

blijft het stil.

Of er wordt uitgeweken. Of het onderwerp verschuift. Of het bestaande verhaal blijft impliciet in stand.

Dat is geen kwestie van onwil die eenvoudig kan worden benoemd. Het is complexer dan dat. Maar het effect is duidelijk:

Het narratief blijft bestaan, ook wanneer de onderbouwing eronder verschuift.

Twee werkelijkheden die elkaar niet meer raken

Het gevolg is een ongemakkelijke realiteit.

Aan de ene kant ligt er een groeiend en controleerbaar feitencomplex:

- technische analyses
- tijdlijncorrecties
- primaire bronnen
- vele medische onderzoeken

Aan de andere kant blijft een verhaal bestaan dat daar niet volledig mee overeenkomt.

Beide worden gebruikt. Beide worden aangehaald. Maar ze corrigeren elkaar niet.

Ze bestaan naast elkaar.

En daarmee wordt correctie geen afronding, maar een parallel spoor.

De prijs van het uitblijven van correctie

Voor de nabestaanden van de vliegcrash en betrokkenen is dit geen 'academisch' probleem.

Het gaat niet (alleen) om techniek, maar om vertrouwen. Om de vraag of het verhaal dat wordt verteld, in overeenstemming is met wat aantoonbaar is gebeurd.

Wanneer dat niet het geval is, blijft er iets openstaan.

Niet omdat er geen antwoorden zijn, maar omdat die antwoorden niet overal worden overgenomen.

Dat is de prijs van hardnekkige narratieven.

Waarom correctie blijft vastlopen?

Mijn website laat impliciet zien waarom dit zo moeilijk is:

- Verhalen hebben een voorsprong op feiten
Ze zijn sneller, eenvoudiger en eerder aanwezig
- Correctie vraagt inspanning
Uitleg, context en herhaling zijn nodig
- Overtuigingen vervangen zich niet vanzelf
Ze worden verdedigd, niet aangepast
- Zelfcorrectie kent weinig prikkels
Het herzien van een verhaal levert zelden iets op, maar kost wel positie

Daarmee wordt correctie geen logisch eindpunt van onderzoek, maar een proces dat actief moet worden bevochten.

Wat resteert

Als correctie niet volledig slaagt, wat blijft er dan over?

Wat resteert is geen consensus, maar een fundament.

Een set van controleerbare feiten, bronnen en analyses die beschikbaar zijn voor wie wil kijken, toetsen en begrijpen.

Dat is het doel van mijn werk.

Niet als laatste woord, maar als onderlaag.

Niet als overtuiging, maar als toetssteen. Als onderbouwing.

Slot

De Bijlmervliegramp laat zien dat de strijd na een ramp niet alleen gaat over wat er is gebeurd, maar over wat men blijft geloven.

Wie probeert dat te corrigeren, ontdekt dat feiten noodzakelijk zijn, maar niet voldoende.

Want waar overtuigingen zich hebben vastgezet, wordt correctie geen vanzelfsprekend proces meer.

Daar wordt zij een strijd.

Een asymmetrische strijd, waarin elke stap vooruit moeite kost. Waarin elke nuance moet worden bevochten. Waarin elke verduidelijking opnieuw moet worden uitgelegd.

En soms eindigt die strijd niet in overeenstemming, maar in een constatering:

“Wij zien het anders.” (zonder bewijs.....)

Voor een ramp van deze omvang is dat een magere uitkomst.

De nabestaanden verdienen meer dan dat.

Zij verdienen een verhaal dat zo dicht mogelijk bij de feiten blijft — en de bereidheid om dat verhaal te blijven corrigeren, hoe ongemakkelijk dat ook is.

In het begin ligt de kracht bij degene die vragen stelt. Twijfel is een motor van onderzoek, en het doorbreken van vanzelfsprekendheden is een wezenlijk onderdeel van journalistiek werk. Maar die kracht heeft een voorwaarde: dat vragen blijven leiden tot heroverweging.

Wanneer dat moment uitblijft, verandert de positie ongemerkt. Het verhaal dat ooit bedoeld was om de werkelijkheid te toetsen, wordt zelf onaantastbaar. Nieuwe feiten worden niet meer gewogen, maar ingepast. Tegenbewijs wordt niet meer onderzocht, maar afgewezen. Wat overblijft is geen onderzoek meer, maar overtuiging.

Daarmee verschuift de rol. Niet langer wordt de werkelijkheid bevraagd, maar wordt een verhaal verdedigd.

En juist daar keert de beweging zich om.

Want waar feiten blijven accumuleren, blijft het verhaal stilstaan. Waar het onderzoek zich verdiept, blijft de interpretatie onveranderd. En op het moment dat die twee uit elkaar gaan lopen, verliest niet de werkelijkheid haar kracht, maar het verhaal zijn fundament.

Dat proces is zelden zichtbaar op het moment zelf. Het voltrekt zich langzaam, in de marge van het debat, in archieven, in herlezingen, in de stille correcties van de tijd. Maar het is onontkoombaar.

Wie zijn verhaal niet corrigeert, corrigeert uiteindelijk zijn positie in de geschiedenis.